

НАВОИЙШУНОСЛИК ФАНИНИНГ АСОСЧИЛАРИДАН БИРИ

Boyxurozov Diyorbek Sherzod o'gli

(Toshkent davlat transport universiteti talabasi)

Аннотатсия: Шайхзода Тошкентда яшай бошлаган 10 йиллик муддатда ўзбек тилини пухта эгаллабгина қолмай, шу тилда шеър ва мақолалар ёзиш, Пушкиннинг асарларини таржима қилиш, Чўлпон ижодини тадқиқ этиш билан бирга Навоий ижодини ҳам меҳр билан ўрганган

Калит сўзлар: Мақсуд Шайхзода, Тошкент, Ойбек, Навоий, мақолалар, олим, Олим Шарафиддинов, шоир, Теша Салимов.

Мақсуд Шайхзода тўғрисидаги замондошлардан бири бундай ёзади: хотираларида “1938 йилнинг баҳор фасли. Адабиёт кафедрасига янги, жуда билимдон ўқитувчи келибди, деган овоза институтга бирданига тарқалди. Кўп ўтмай, овозанинг сабабчиси билан иш устида бевосита танишиш шарафига муяссар бўлдим...” Бу сатрлар Тошкент педагогика институтида узоқ йиллар давомида ишлаган, таниқли тилшунос олим Теша Салимовнинг қаламига мансуб. Хотиранавис гарчанд “янги, жуда билимдон ўқитувчининг педагогика институтига келган вақтини 1938 йил деб айтган бўлса-да, бу воқеа, бизнингча, 1939 йил баҳорида рўй берган. Ўша вақтда институтнинг ўзбек адабиёти кафедраси, бошқа ижодий муассасалар ва олий ўқув юртлари қатори, Навоийнинг 500 йиллик юбилейига тараддуд кўраётган эди. Шу муносабат билан ўша куни кафедранинг кенгайтирилган йиғилиши ўтказилиб, унда кафедра мудирини Олим Шарафиддинов Навоийнинг адабий меросини ўрганиш ҳақида маъруза қилди. Маъруза ҳаммага, жумладан, янги ўқитувчига ҳам манзур бўлди. Сўнгра маъруза бўйича муҳокама бўлиб ўтди. Муҳокамада қатнашганлар орасида бояги ёш олимнинг нутқи мажлис аҳлининг диққат-эътиборини ўзига жалб этди. Унинг эътиросли нутқи, Теша Салимовнинг ифодаси билан айтсак, “назарий жиҳатдан асосланганлиги, бой фактик материалларнинг теран илмий талқини, фикрни аниқ ва равшан ифода қила олишлиги” билан ажралиб турар эди. Бу ёш олим ўзбек адабиёти кафедрасининг янги аъзоси Мақсуд Шайхзода эди. “Бугунги учрашув, - деб давом этади Теша Салимов, - менинг учун алоҳида аҳамият касб этди. Шайхзоданинг Навоий ҳақидаги ўйлари, хусусан, Навоий шеърятининг поэтикаси борасидаги кишини тўлқинлантирувчи ажойиб фикрлари ҳаммани ҳайратда қолдирди. Лекин Шайхзода Навоий лирикаси мисолида менинг учун бутун бир нафосат оламини очди. Шу-шу бўлди-ю, мен

Шайхзоданинг содиқ мухлиси бўлиб қолдим. Узоқ йиллар давомида биз институтда бирга ишладик. Педагогик иш жараёнида ҳам Шайхзода мен учун ёрқин бир намуна бўлиб қолди”.

Камина 50-йилларнинг бошларида Ўрта Осиё Давлат университети (ҳозирги Ўзбекистон Миллий университети) нинг филология факультетида ўқиганимда, бир мунча муддат доцент Теша Салимовнинг тилшунослик масалалари бўйича маърузаларини эшитганман. Ўз соҳасини пухта билган домла ғоят камтарин, маданиятли, ажойиб инсон эди. Шундай инсонки, ўша пайтда “ёш олим”нинг Навоий тўғрисидаги билимига қойил қолган экан, демак, Шайхзода Тошкентда яшай бошлаган 10 йиллик муддатда ўзбек тилини пухта эгаллабгина қолмай, шу тилда шеър ва мақолалар ёзиш, Пушкиннинг асарларини таржима қилиш, Чўлпон ижодини тадқиқ этиш билан бирга Навоий ижодини ҳам меҳр билан ўрганган. Ўрганганда ҳам улуғ шоир ҳақидаги илк рисола муаллифи Олим Шарафиддинов билан баҳс қила биладиган, ўзбек тили ва адабиёти кафедраси аъзоларини Навоий ҳақидаги билими ва янгича қарашлари билан мафтун эта оладиган даражада бўлган.

Агар ўша йилларда Навоий ижодини ўрганиш ишига эндигина кирила бошлангани ва бу соҳада Олим Шарафиддинов, Ойбек сингари санокли адабиётшуносларнинг бўлганини эътиборга олсак, Шайхзоданинг қарийб улар билан бир вақтда Навоийни кашф этишга киришгани маълум бўлади. Хўш, у кимнинг ёки кимлар таъсирида ва қандай манбалар асосида Навоий ҳаёти ва ижодини ўргана бошлади? Биз Шайхзоданинг “Шарқ ҳақиқати” газетасида хизмат қилган кезларида Ойбек ва Ғафур Ғулом билан танишгани ва улар ёрдамида ўзбек тилини ўрганганини яхши биламиз. Шайхзода Фан комитетининг Тил ва адабиёт институти аспирантурасида ўқигани, сўнгра шу институтда қисқа муддат ишлаган пайтида Фитрат, Отажон Ҳошим ва Ойбек билан яқин муносабатда бўлганидан хабардормиз.

Маълумки, Ойбек 1928 йилдан бошлаб Навоий шахсига қизиқа ва у ҳақидаги мўътабар манбаларни ўргана бошлаган. Тахмин қилиш мумкинки, Ойбек шу манбалардан олган бир-биридан янги ва ғаройиб маълумотларни Шайхзода билан мулоқотлари пайтида айтган ва унда улуғ ўзбек шоирига нисбатан меҳр туйғуларининг ўт олишига тўртки берган. Қолаверса Шайхзода, ижодини ўргана бошлагани, шу муносабат билан кўп бор мулоқотда бўлгани Чўлпон 1924 йилдаёқ Навоий таваллудининг 500 йиллиги яқинлашаётгани ҳақида бонг урган ва улуғ шоир ижодини жиддий ўрганиш масаласини кун тартибига қўйган эди. Балки Шайхзоданинг Навоий ижоди билан “чангланиши”да Чўлпоннинг ҳам ҳиссаси оз эмасдир. Ҳар ҳолда педагогика институтига ишга келганида, у Навоий

ижодининг билимдонларидан бири сифатида эътироф этилган. Шайхзоданинг Навоий ҳақидаги бой билими ва бу билимнинг таркиб топиш сабаблари тўғрисида сўз борганда, яна Теша Салимовга мурожаат этиш жоиз. “Шайхзода билимдонлигининг сири, - деб ёзган эди у, - мутолаасининг зўрлиги, кенг кўламлилиги ва теранлигида эди”. Шайхзода билимдонлигининг сири бўлган бу уч омилнинг асосийси “мутолаанинг зўрлиги”дир. Шайхзода, ўтмишдаги барча олимлар сингари, билим бойлигига мутолаа йўли билан эришган.

У Навоий ҳаёти ва ижодини ҳам хусусий мутолаа йўли билан ўрганди. Шайхзода 1938 йилда “Ўқитувчилар газетасида” “Классик адабиётимизнинг улуғ сиймоси”, “Ёш ленинчи” газетасида эса “Хамса”да муҳаббат проблемаси” мақолаларини эълон қилдики, бу ҳол унинг шу йиллардаёқ Навоий оламига кирганини ошқор қилди. У 1938-1941 йилларда Уильям Шекспир, Низомий Ганжавий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Муҳаммад Аминхўжа Муқимий, А.Н.Радишчев, М.Ю.Лермонтов, Н.Г.Чернишевский, А.П.Чехов, А.М.Горький, В.В.Маяковский, М.Ф.Охундов, Анри Барбюс сингари ёзувчилар ёзувчилар ҳақида ўнлаб мақолалар ёзиш билан бирга улуғ ўзбек шоирини ҳам унутмади. Аксинча, Навоий Шайхзода адабийтанқидий фаолиятининг марказида турди. У юқорида тилга олинган икки мақоласидан ташқари, “Навоийда аёл образи” (1939), “Навоий - ўз даврининг энг маданий кишиси”, “Навоий – ватанпарвар”, “Навоий ижоди ва социалистик маданият”, “Илму маърифатнинг жўшқин куйчиси”, “Навоий ва Бобур” (1940), “Навоий ва ёшлик”, “Улуғ маорифчи”, “Навоийда адлу инсоф масаласи”, “Навоий ижодида фольклор мотивлари”, “Буюк шоир” деган мақолаларини ва “Гениал шоир” (1941) рисоласини эълон қилди. Шайхзода бу адабий-танқидий мақолалари ва илмий рисола билан шу даврда туғила бошлаган навоийшунослик фанига муҳим ҳисса қўшди ва бу фаннинг асосчиларидан бири бўлди, десак, хато бўлмайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мамурова Ф.И. и Дурдона О. (апрель 2024 г.). МАКСУД ШАЙХЗОДАНИНГ «МИРЗО УЛУГБЕК»АСАРИ ТАЛИЛИ. В Международной глобальной конференции (Том 1, № 6, стр. 79-81).
2. Durдона, О., & Мамурова, Ф. И. (2024, April). MAQSUD SHAYXZODA “TOSHKENTNOMA”. In International Global Conference (Vol. 1, No. 5, pp. 148-152).
3. Мамурова, Ф., & Обутънонова, Д. (2024). MAQSUD SHAYXZODANING “JALOLIDDIN MANGUBERDI” DRAMASINING YOZILISH TARIXI VA VATANGA BO‘LGAN MUHABBATI, JASORATINING IFODALANISHI. Академические исследования в современной науке, 3(12), 13-16.

4. Mamurova, F., & Obutjonova, D. (2024). DESCRIBING MAKSUD SHAIKZODA. Current approaches and new research in modern sciences, 3(4), 5-8.
5. Durdon, O., & Islamovna, M. F. (2024, March). SHAYXZODA SIYMOSIGA TA'RIF. In International Global Conference (Vol. 1, No. 1, pp. 188-191).
6. Mamurova, F., & Qodirov, I. (2024). MAQSUD SHAYXZODANING "TOSHKENTNOMA"-SHUKRONALIK DOSTONI. Молодые ученые, 2(6), 87-89.
7. Islamovna, M. F. (2024). THE PLACE OF MAKSUD SHEIKZODA'S LIFE AND CREATION IN UZBEK NATIONAL LITERATURE. МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА, 2(2), 471-474.